

10. Matushevych, Tetiana, and Andrii Kozachok. 2025. "Osvita mizh hlobalnym i lokalnym: problema zberezhennia kulturnoi identychnosti inozemnykh studentiv." [Education between the Global and the Local: The Problem of Preserving the Cultural Identity of Foreign Students]. *Kulturolohichniy almanakh* [Culturological Almanac] 1: 239–245. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.26>

11. Safonov, Yu. 2023. "Osvita v Ukraini: stan, problemy, perspektyvy rozvytku." [Education in Ukraine: State, Problems, and Development Prospects]. *Problemy osvity* [Problems of Education] 1 (98): 16–22.

12. Topuzov, Oleh, Olena Lokshyna, and Mykola Holovko. 2024. "Navchalni vtraty: skladnist problemy v umovakh viiny v Ukraini." [Learning Losses: The Complexity of the Conditions of War in Ukraine]. *Education: Modern Discourses*, no. 6: 7–17. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2023-6-01>

13. Prigogine, Ilya, and Isabelle Stengers. 1984. *Order out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature*. New York: Bantam Books.

Дата першого надходження: 03.02.2026.

Дата прийняття до друку: 25.02.2026.

Дата публікації: 21.03.2026.

Oksana Yakymchuk

MODERNIZATION OF UKRAINIAN EDUCATION UNDER GLOBAL CHALLENGES AND LOCAL CULTURAL EMBEDDEDNESS

Introduction. Contemporary Ukrainian education develops within the tension between global transformations and local cultural embeddedness, which raises the problem of combining openness to global trends with the preservation of national cultural specificity. **The aim** of the article is to investigate the main aspects of modernization of Ukrainian education under global challenges and local cultural embeddedness. **The tasks** are to substantiate the conceptual foundations and strategic orientations of modernization through the combination of global trends with the national cultural context without loss of cultural identity, and to examine the role of local cultural embeddedness in preserving national specificity. **Research methods.** The study is based on the dialectical method of G. Hegel, the hermeneutic approach of H.-G. Gadamer ("fusion of horizons"), and the conceptual framework of nonlinear dynamics (I. Prigogine, I. Stengers) used as an analytical tool. **Research results.** It is shown that modernization occurs through the dialectical interaction of global and local dimensions rather than linear adaptation. Global standardization and digitalization often conflict with local cultural meanings, while education develops through reinterpretation of external influences within its own cultural context. Instability, interpreted through bifurcation, is considered not only as a threat but also as a condition for the emergence of new educational forms, intensified by wartime transformations. **Discussion.** The study demonstrates that neither uncritical adoption of global models nor isolation within national tradition is productive. The most effective perspective is a synthetic model based on dialogical interaction of global and local elements. **Conclusions.** The study shows that modernization of Ukrainian education should be understood as a nonlinear process shaped by the tension between global transformations and local cultural embeddedness. In this context, instability does not merely indicate crisis but functions as a condition for the emergence of new educational configurations. The analysis demonstrates that the development of the educational system depends on its ability to reinterpret global influences within its own cultural horizon rather than reproduce them mechanically. Such reinterpretation enables the formation of a flexible and adaptive model capable of responding to contemporary challenges, including wartime transformations and uncertainty.

Keywords: *global, local, bifurcation point, fusion of horizons, uncertainty, modernization of education, dialectical processes, philosophy of education.*

DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.42.21027>

УДК 140: 316.7+001.82 (045)

ТИПОЛОГІЯ ОБРАЗІВ МАЙБУТНЬОГО В КОНТЕКСТІ ОБРАЗНОГО СТРУКТУРАЛІЗМУ ЖІЛЬБЕРА ДЮРАНА

Вікторія Новикова

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

e-mail: future.novikova@gmail.com ;

<https://orcid.org/id:0009-0009-1232-724X>

Анотація. Досліджено образи майбутнього як продукти культурної уяви та обґрунтовано можливість їх типологізації на основі методології образного структуралізму Жільбера Дюрана. Проаналізовано теоретичні засади дюранієвської концепції уявного, зокрема режими та структури уяви, які формують символічні моделі осмислення часу і майбутнього. Показано, що образи майбутнього виникають у межах глибинних символічних структур культури та можуть бути інтерпретовані як прояви відповідних режимів уявного. На цій основі запропоновано авторську типологію образів майбутнього, яка містить прогресивно-героїчні, регресивно-гармонійні та синтетично-циклічні моделі. Отримані результати розширюють можливості структурно-символічного аналізу уявлень про майбутнє у соціально-філософських дослідженнях.

Ключові слова: образ майбутнього, типологія образів майбутнього, майбутнє, уява, уявне, образний структуралізм, Жільбер Дюран, символічні структури, архетипові образи, структурно-символічний аналіз.

Вступ

У сучасному соціально-філософському дискурсі проблема осмислення майбутнього набуває особливої актуальності у зв'язку з пришвидшенням соціальних, технологічних і культурних трансформацій. Майбутнє дедалі частіше виступає як символічна конструкція, що формується в межах колективної уяви. У цьому контексті особливого

значення набуває дослідження образів майбутнього, як специфічних форм символічного конструювання соціальної реальності.

Актуальність типологізації образів майбутнього зумовлена тим, що уявлення про майбутнє формуються у вигляді відносно стійких символічних структур, які відображають культурні архетипи, соціальні очікування та ціннісні

орієнтири певної спільноти. Саме тому для їх аналізу необхідні методологічні підходи, що здатні виявити внутрішню логіку організації цих образів.

У науковій літературі проблема образів майбутнього розглядається у межах різних теоретичних підходів.

Значний внесок у формування дослідницької традиції образів майбутнього зробив Ф. Поллак, який розглядав їх як важливий показник стану культури та цивілізаційного розвитку. На його думку, наявність або відсутність позитивних образів майбутнього безпосередньо пов'язана з динамікою культурного розвитку суспільства (Polak 1973).

Подальший розвиток цієї проблематики пов'язаний із дослідженням психологічних і соціокультурних наслідків уявлень про майбутнє. Ідеї Е. Тоффлера доповнюють дослідження образів майбутнього через аналіз психологічних наслідків пришвидшених соціальних і технологічних змін. Дослідник вводить поняття «футурошок», під яким розуміє стан дезорієнтації людини, спричинений надмірною швидкістю змін у сучасному суспільстві (Toffler 1970). Внесок Е. Тоффлера полягає у підкресленні ролі уявлень про майбутнє як механізму соціальної та психологічної адаптації до трансформацій сучасності. Його підхід демонструє, що образи майбутнього виконують важливу функцію орієнтації у ситуації невизначеності та впливають на здатність суспільства осмислювати і приймати майбутні зміни.

У межах футурологічних досліджень важливе місце посідають спроби систематизації образів майбутнього. Д. Датор розробив типологію образів майбутнього, у межах якої виокремив чотири архетипові сценарії (зростання, дисципліна, колапс, трансформація) (Dator 2014). Його внесок полягає у створенні універсальної схеми систематизації футурологічних сценаріїв, яка дозволяє впорядковувати різні уявлення про майбутнє та використовувати їх у дослідженнях і стратегічному аналізі.

Паралельно формується емпіричний напрям дослідження образів майбутнього. Так, А. Рубін зробила важливий внесок у розвиток емпіричних досліджень образів майбутнього. Вона розробила методіку вивчення індивідуальних уявлень про майбутнє та запропонувала підхід до узагальнення цих уявлень у колективні образи майбутнього (Rubin 2013; Rubin 2001).

Культурно-нарративний вимір проблеми розкриває Т. Ломбардо, який інтерпретує наукову фантастику як своєрідну «еволюційну міфологію майбутнього». У його підході культура постає як середовище, у якому конструюються можливі сценарії розвитку цивілізації (Lombardo 2015). Внесок Ломбардо полягає у висвітленні ролі культурних нарративів і колективної уяви у формуванні образів майбутнього та у введенні поняття «свідомості майбутнього» (future consciousness) як комплексної здатності людини осмислювати перспективи розвитку.

У соціально-філософському вимірі образ майбутнього аналізується як елемент світогляду та ідеології. Зокрема, у працях І. Цапліної здійснено соціально-філософський аналіз образу майбутнього як структурного елемента ідеології. Її внесок полягає у визначенні структури, функцій та етапів еволюції

образу майбутнього, а також у розгляді його як темпорального зрізу світогляду соціального суб'єкта, що визначає спрямованість суспільного розвитку (Цапліна 2017; Цапліна 2011).

Ю. Сватко розглядає образ майбутнього у контексті філософії часу та риторичної комунікації. Дослідник вводить поняття риторичних образів часу і показує, що майбутнє осмислюється через такі категорії діяльності, як «мета», «результат» і «оцінка» (Сватко 2023). Внесок Ю. Сватко полягає у трактуванні образу майбутнього як елемента проєктної та комунікативної діяльності людини, через яку відбувається осмислення і цілеспрямоване «оволодіння» майбутнім.

У сучасному філософському дискурсі проблема образу майбутнього також осмислюється крізь призму глобальних соціокультурних трансформацій. У статті О. Маруховської-Картунової, М. Бугрова, М. Козловця, І. Саволайнен та Т. Заїки досліджується філософія майбутнього у контексті історико-культурних процесів сучасності. Автори аналізують взаємодію двох провідних тенденцій цивілізаційного розвитку – глобалізації та ідентичності, які розглядаються як альтернативні моделі соціокультурного майбутнього (Marukhovska-Kartunova et al. 2024). Внесок дослідників у вивчення проблеми образу майбутнього полягає у висвітленні двох базових світоглядних моделей майбутнього розвитку суспільства, що формуються у сучасному філософському дискурсі: інтеграційної моделі глобалізації та моделі розвитку, орієнтованої на збереження культурної та соціальної ідентичності.

У дослідженнях Н. Хамітова та С. Пирожкова запропоновано методологію метаантропологічного потенціалізму, у межах якої майбутнє розглядається як простір реалізації потенціалів людини та народу. У цьому підході образ майбутнього виступає ціннісно-смысловим проєктом розвитку, що окреслює можливі напрями антропологічної та соціокультурної еволюції (Пирожков і Хамітов 2025). Внесок цієї концепції полягає у поєднанні аналізу людського потенціалу з формуванням стратегічних уявлень про майбутнє, які визначають орієнтири розвитку суспільства.

Аналіз зазначених підходів дає підстави констатувати, що у більшості праць образ майбутнього аналізується або як соціокультурний індикатор стану суспільства (Ф. Поллак), або як варіант сценарного прогнозування (Д. Датор), або як індивідуальне уявлення, що підлягає емпіричному узагальненню (А. Рубін). Водночас культурно-нарративний підхід Т. Ломбардо акцентує роль міфологічних і художніх нарративів у формуванні уявлень про майбутнє, тоді як у працях І. Цапліної образ майбутнього розглядається передусім як елемент ідеологічної структури суспільної свідомості. Попри значущість цих підходів, у них недостатньо розкрито символічну та образну організацію уявлень про майбутнє, а також механізми їх формування в просторі колективної уяви. Більшість досліджень зосереджені або на змісті сценаріїв майбутнього, або на їхніх соціальних функціях, тоді як внутрішня структура образів, їхня архетипова символіка та повторювані моделі залишаються поза межами системного аналізу.

Одним із найбільш продуктивних підходів у цьому контексті на нашу думку є образний структуралізм, розроблений у працях Ж. Дюрана. У межах цієї методології уява розглядається як структурована система символів і образів, що організуються у відносно стабільні комплекси – режими та схеми уяви (Durand 2016). Такий підхід дозволить аналізувати образи майбутнього не лише на рівні змісту, але й на рівні глибинних символічних структур, які лежать в основі цих уявлень. Виявлення та систематизація цих типів образів відкриває можливість глибшого розуміння культурних механізмів формування соціальних очікувань і стратегій дії.

Методологія образного структуралізму Ж. Дюрана успішно застосовується в сучасних гуманітарних і соціальних дослідженнях, зокрема в літературознавстві (Kagwowska 2015; Бондарчук 2019), дослідженнях рекламної комунікації (Сердечна 2016), у сфері державного управління (Пономаренко 2016) та в аналізі східних бойових мистецтв як культурного феномену (Caulier 2014).

Водночас, попри широку сферу застосування цієї методології, аналіз образів майбутнього в межах образного структуралізму Ж. Дюрана досі не отримав системного дослідження, що дає можливість розглядати цю роботу як одну з перших спроб застосування цього підходу в зазначеному напрямі. Окрім того, актуальність типологізації образів майбутнього пов'язана з необхідністю подолання фрагментарності сучасних досліджень із цієї проблематики. Багато робіт аналізують окремі аспекти уявлень про майбутнє – утопії, соціальні очікування, футурологічні прогнози – однак часто відсутній єдиний методологічний інструментарій, який дав змогу би розглядати ці феномени як елементи єдиної системи символічних образів. Методологія образного структуралізму створює можливість такого системного аналізу, оскільки орієнтована на виявлення структурних закономірностей функціонування уяви в культурі.

Мета та завдання дослідження

Мета статті – розроблення типології образів майбутнього на основі критичної інтерпретації методологічних принципів образного структуралізму Жільбера Дюрана.

Відповідно до поставленої мети у статті передбачається виконання таких дослідницьких завдань:

1. Розкрити теоретичні засади образного структуралізму Жільбера Дюрана та їх значення для дослідження символічних структур уяви.

2. Виявити основні символічні та образні структури, через які в колективній уяві конструюються уявлення про майбутнє.

3. Здійснити систематизацію та типологізацію образів майбутнього відповідно до структур уяви, описаних у теорії Жільбера Дюрана.

4. Окреслити евристичні можливості застосування дюранівської методології для аналізу сучасних моделей майбутнього.

Методологія дослідження

Методологічною основою дослідження є критична інтерпретація концепції образного структуралізму

Жільбера Дюрана, яка застосовується як аналітичний інструмент для дослідження образів майбутнього. У роботі використано структурно-символічний аналіз та порівняльно-типологічний метод, які забезпечують можливість систематизації образів майбутнього. Результатом такого методологічного поєднання є авторська типологія образів майбутнього.

Результати дослідження

У теорії образного структуралізму Жільбера Дюрана уява розглядається як фундаментальний механізм символічного осмислення людського досвіду, який зумовлений переживанням часу та смертності. Саме уява стає способом символічної відповіді на екзистенційну напругу через створення образів, міфів і символів, які дозволяють людині символічно впорядковувати цей досвід, надавати йому смислової форми і трансформувати досвід смертності. Отже, уява виступає своєрідним механізмом культурного подолання тривоги перед руйнівною дією часу. Центральним поняттям у теорії Ж. Дюрана є «уявне» (*l'imaginaire*) – система символічних образів та структур, що виникають у процесі взаємодії людини зі світом. Ця система формується у межах того, що Ж. Дюран називає «антропологічним переходом» (*trajet anthropologique*) – динамічним процесом взаємодії між біологічною (рефлекторною) природою людини та культурним середовищем, унаслідок якого формуються символи, образи та структури уявного. Завдяки цьому образи, що виникають у людській свідомості, поступово організуються у стійкі символічні комплекси, які репрезентуються у міфології, релігії, мистецтві та соціальних наративах. Інакше кажучи, антропологічний перехід описує перехід від тілесних схем поведінки до символічних форм культури (Durand 2016, 20).

Ж. Дюран виділяє три базові типи жестових структур: постуральний, дигестивний і ритмічний, які пов'язані з рефлекторними домінантами людського організму. Постуральні жести пов'язані з прагненням до вертикальності та дистанціювання, дигестивні – з харчуванням, включенням і поглинанням, а ритмічні – з циклічністю, сексуальністю та повторюваністю життєвих процесів. Саме ці тілесні схеми поведінки лежать в основі формування символічних образів. Базові рефлекторні доміанти людського організму (постуральна, дигестивна та ритмічна) трансформуються у відповідні символічні структури уяви, які проявляються у міфах, релігійних образах, мистецтві, ідеологіях (Durand 2016).

У межах своєї концепції Ж. Дюран розрізняє два основні режими уявного – діурний (денний) та ноктурний (нічний). Вони відображають різні способи символічної організації образів та різні стратегії реагування людини на досвід часу, хаосу і смертності (Durand 2016).

Діурний режим уявного пов'язаний із постуральною рефлекторною домінантою, яка відображає прагнення до вертикальності, піднесення та активного протистояння загрозливому середовищу. У символічній сфері цей режим породжує героїчну структуру уявлюваного, що характеризується

опозиційною логікою та мотивами боротьби. Його архетипова символіка представлена образами світла, сонця, висоти, меча, героя або сходження. У культурі такі образи проявляються у героїчних міфах, епічних нарративах та символіці перемоги над хаосом або темрявою (Durand 2016, 183).

Нічний режим уявного пов'язаний із дигестивними та ритмічними рефлексивними жестами, які формують іншу символічну стратегію – інтеграцію і гармонізацію. У межах цього режиму Ж. Дюран виділяє дві структури уявлюваного містичну та синтетичну (Durand 2016).

Містична структура ґрунтується на дигестивній рефлексивній домініанті і символічно пов'язана з мотивами включення, захисту та повернення до первинної цілісності. Її архетипова символіка включає образи води, печери, землі, ночі або материнського лона. Такі образи репрезентують прагнення до укриття, відновлення та гармонійного злиття із космічним порядком (Durand 2016, 281-297).

Синтетична структура, що пов'язана з ритмічними жестами, відображає прагнення до узгодження протилежностей та встановлення символічної рівноваги. Її характерними символами є коло, цикл, союз, шлюб або космічний ритм. У культурі ця структура проявляється у символіці циклічності часу, календарних ритуалах та образах гармонійної єдності (Durand 2016, 369-380).

Отже, антропологічний перехід у Ж. Дюрана означає процес символічної медіації між природою і культурою, у межах якого тілесні схеми поведінки людини набувають образної та символічної форми. Саме завдяки цьому механізму формуються режими та структури уявного, що організують культурні уявлення про світ, час, смерть та майбутнє. Уявне постає як система символічних структур, що мають антропологічне підґрунтя та проявляються у різних соціокультурних формах. Режими та структури уявного визначають архетиповий характер образів, через які людина осмислює фундаментальні аспекти свого існування, зокрема час, історію та можливі образи майбутнього.

Образи майбутнього можуть бути інтерпретовані як прояви уявного, що відображають його структурні закономірності. Це дозволяє застосувати концепцію режимів і структур уявного Жільбера Дюрана як методологічний інструмент для дослідження образів майбутнього. У такій перспективі образи майбутнього постають як символічні конструкції, що відображають глибинні способи культурного осмислення часу, історії та перспектив людського існування.

З огляду на логіку уявного, запропоновану Ж. Дюраном, образи майбутнього можуть бути інтерпретовані як прояви певних режимів та структур уяви, які задають архетиповий характер символічної організації образів. У цьому сенсі структури уявного визначають тип образу майбутнього, його спрямованість, мету, логіку, емоційний тон, спосіб інтерпретації історичного часу та уявлення про роль людини у його формуванні. Саме тому аналіз образів майбутнього у межах дюранівської теорії передбачає виявлення тих структур уявного, що лежать в основі їхнього формування.

Беручи до уваги зазначені вище характеристики діурного (денного) режиму уявлюваного, його зв'язок із постуральною домініантою, символікою піднесення, світла та героїчного протистояння хаосу можна дійти висновку, що саме цей режим зумовлює формування образів майбутнього, які мають виразно трансформаційний характер. У межах цього режиму майбутнє постає як образ подолання наявних обмежень, криз або хаосу. Його символічна логіка пов'язана з ідеєю боротьби, прориву та утвердження нового порядку. У таких моделях майбутнього домінує уявлення про активну роль людини або суспільства, здатного радикально змінити існуючу реальність. Майбутнє у цьому разі мислиться як результат прогресу, технічного розвитку або героїчного перетворення світу. Характерною рисою таких образів є їхня спрямованість уперед, орієнтація на подолання обмежень і досягнення вищого стану порядку чи досконалості.

До подібних образів майбутнього можна віднести, зокрема, нарративи прогресу, у межах яких майбутнє постає як вищий етап історичного розвитку, досягнутий завдяки подоланню обмежень минулого. Іншим прикладом є техноутопічні образи майбутнього, у яких центральною стає ідея технологічного прориву та підкорення природних або соціальних сил. До цієї ж групи належать есхатологічні образи перемоги добра над хаосом, характерні для релігійних вчень, де майбутнє мислиться як остаточне утвердження справедливого порядку.

Також діурна символічна логіка лежить в основі революційних та модернізаційних образів майбутнього, у яких передбачається радикальна перебудова соціального порядку та створення принципово нового суспільства. У всіх цих випадках майбутнє інтерпретується як результат героїчної дії, спрямованої на подолання хаосу та встановлення впорядкованої структури світу.

Ноктурний (нічний) режим уявлюваного у концепції Ж. Дюрана характеризується символічною логікою інтеграції, залучення та гармонізації, що відрізняє його від діурного режиму боротьби і протистояння. Як зазначалося вище, цей режим пов'язаний із дигестивною та ритмічною рефлексивними домініантами, які відображають прагнення до захисту, єдності та ритмічного узгодження різних елементів реальності. У символічній сфері це проявляється через образи укриття, цілісності, циклу та гармонійної рівноваги (Durand 2016, 255-259).

Саме ці характеристики визначають специфіку образів майбутнього, що формуються у межах ноктурного режиму. У таких моделях майбутнє постає як стан гармонізації, відновлення рівноваги чи інтеграції різних елементів реальності. Відповідно, образ майбутнього у межах цієї символічної логіки уявляється як процес відновлення цілісності або встановлення гармонійного порядку. У межах ноктурного режиму Ж. Дюран виокремлює дві структури уявного: містичну та синтетичну й вони, відповідно, формують різні типи образів майбутнього.

Містична структура уявного, яка, за Ж. Дюраном, пов'язана з дигестивною рефлексивною домініантою, характеризується символічною логікою включення, захисту та інтеграції й ґрунтується на уявленнях про

повернення до первісної гармонії та цілісності буття. У культурній символіці це виражається через архетипові образи материнського дому, утробы, води, печери, землі або нічного укриття, які репрезентують ідею повернення до безпечного простору первинної єдності (Durand 2016, 29).

Важливою особливістю цієї структури уявного є її регресивна символічна динаміка, спрямована до витоків – до початкового стану єдності, захищеності та цілісності. У такому символічному контексті майбутнє уявляється як повернення й відновлення стану гармонійного співіснування людини зі світом, у якому подолано розриви, конфлікти та екзистенційну тривогу.

Подібна архетипова символічна логіка знаходить своє відображення у образах майбутнього. Зокрема, до них можна віднести екологічні утопії, у яких майбутнє постає як повернення до гармонійного співіснування людини і природи. Схожі мотиви проявляються і в комунітарних або гармоністичних моделях суспільства, де майбутнє уявляється як простір відновленої соціальної єдності та солідарності. Містична структура також лежить в основі релігійних образів майбутнього, де майбутній світ постає як стан духовної цілісності, спасіння або повернення до первісного божественного порядку.

Отже, містична структура уявного формує образи майбутнього, у яких центральною стає ідея повернення до витоків та відновлення втраченої гармонії. Майбутнє у межах цієї символічної логіки уявляється як образ простору захищеності, стабільності та цілісності, що покликаний подолати тривогу перед невизначеністю часу через відновлення первинного порядку буття.

Синтетична структура уявного пов'язана за Ж.Дюраном з ритмічною доміантою. Символічна логіка цієї структури ґрунтується на образах циклу, кола, ритму або союзу, що репрезентують ідею повторюваності та взаємної узгодженості протилежних сил (Durand 2016, 29-30).

У синтетичній структурі уявного, відповідно до її специфіки, формуються образи майбутнього, у яких центральною стає ідея ритмічності та узгодження протилежностей. У синтетичній структурі уявного майбутнє уявляється як частина циклічного процесу, у межах якого різні етапи розвитку взаємно врівноважують один одного. У таких моделях образ майбутнього постає як динамічна рівновага між різними соціальними, культурними або природними процесами.

Прикладами подібних образів майбутнього можуть бути циклічні моделі розвитку цивілізацій, у яких історія розглядається як послідовність піднесення і спадів, що повторюються у певному ритмі. До цієї ж групи належать уявлення про майбутнє, які засновані на ідеї «золотого віку», який може відновлюватися після періодів занепаду. У сучасному культурному дискурсі подібна символічна логіка проявляється у концепціях сталого розвитку, де майбутнє мислиться як баланс між економічним зростанням, соціальною стабільністю та екологічною рівновагою. Також до синтетичних образів майбутнього можна віднести моделі, у яких передбачається гармонійне поєднання технологічного розвитку і природного середовища, де

інновації не руйнують природний порядок, а інтегруються у нього.

Усі ці приклади демонструють, що синтетична структура уявного формує образи майбутнього, у яких ключовою стає не ідея радикального прориву або повернення до первісного стану, а прагнення до узгодження різних тенденцій розвитку та підтримання динамічної рівноваги історичного процесу.

Типологізація образів майбутнього відповідно до структур уяви у теорії Ж. Дюрана

Застосування концепції режимів і структур уявного Жільбера Дюрана відкриває можливість типологізації образів майбутнього відповідно до тих символічних схем, у межах яких вони формуються. Оскільки образи майбутнього виникають у сфері уяви, їхня структура та смислова спрямованість значною мірою визначаються логікою відповідних режимів уявного. Це дозволяє розглядати різні моделі майбутнього як прояви глибинних символічних структур уявного.

У межах такої методологічної перспективи ми пропонуємо виокремити три основні типи образів майбутнього, що відповідають героїчній, містичній та синтетичній структурам уявного у теорії Ж. Дюрана. Водночас ця типологія відобразить і загальні принципи діалектичного мислення, оскільки різні символічні моделі майбутнього можуть бути інтерпретовані як своєрідні культурні репрезентації діалектичної тріади тези, антитези та синтезу.

Перший тип автор статті пропонує умовно визначити як прогресивно-героїчні образи майбутнього. Вони формуються у межах героїчної структури уявного, що пов'язана з діурним режимом і постуральною доміантою та відповідає діалектичному режиму антитези. Для таких образів характерна символічна логіка подолання, піднесення та прориву. Майбутнє у цій перспективі постає як новий етап історичного розвитку, досягнутий через активне перетворення реальності. Подібні образи пов'язані з ідеями прогресу, технічного або соціального прориву, перемоги над кризами та утвердження нового порядку. У культурі вони часто репрезентуються через символіку світла, сходження, перемоги або героїчного подвигу.

Другий тип ми пропонуємо окреслити як регресивно-гармонійні образи майбутнього. Вони відповідають містичній структурі уявного, яка пов'язана із дигестивною доміантою. Символічна логіка цього типу образів ґрунтується на прагненні до відновлення цілісності, повернення до витоків або досягнення стану гармонії. Майбутнє у такій перспективі мислиться не як радикально новий стан, а як відновлення первісної рівноваги між людиною, суспільством і природою. Подібні образи проявляються у наративах екологічної гармонії, соціальної солідарності або духовного відродження. Їхня символічна функція полягає у подоланні тривоги перед майбутнім через уявлення про безпечний і цілісний порядок.

Третій тип образів майбутнього нами пропонується визначити як синтетично-циклічні образи майбутнього. Вони формуються у межах синтетичної структури уявного, яка пов'язана з ритмічною доміантою та співвідноситься з діалектичним режимом синтезу. Символічна логіка

цього типу образів майбутнього ґрунтується на ідеї узгодження протилежностей та ритмічного характеру історичного розвитку. У таких моделях майбутнє постає як частина циклічного процесу, у межах якого різні етапи розвитку взаємно врівноважують один одного. Метою такого майбутнього уявляється підтримання динамічної рівноваги між різними соціальними, культурними та природними процесами. У культурній репрезентації цей тип образів пов'язаний з мотивами кола, циклу, союзу або гармонійного поєднання різних сил.

Отже, запропонована автором типологія образів майбутнього може бути поєднана з таксономією архетипових символів у теорії Ж. Дюрана. Таке поєднання може створити методологічні передумови для інтерпретації образів майбутнього через відповідні символічні комплекси та дозволити виявляти їхню смислову спрямованість. У цьому контексті аналіз символічних структур уявного потенційно дає змогу визначити цілісну логіку та можливі сценарії образів майбутнього, що формуються у різних соціокультурних явищах і дискурсах.

Обговорення

Д. Датор запропонував одну з найвідоміших моделей класифікації уявлень про майбутнє – типологію чотирьох архетипічних сценаріїв. На думку дослідника, більшість футурологічних уявлень можна звести до чотирьох базових моделей: зростання (Continued Growth), дисципліна, або обмеження (Discipline), колапс (Collapse), трансформація (Transformation) (Dator 2014).

Внесок Д. Датора полягає у створенні універсальної архетипової схеми систематизації сценаріїв майбутнього, яка широко використовується у футурології та стратегічному плануванні. Типологія Д. Датора описує можливі соціальні сценарії розвитку, але майже не аналізує глибинні символічні та культурні механізми формування уявлень про майбутнє. Зокрема, поза межами аналізу залишається типологізація образів майбутнього як структур колективної уяви, їх зв'язок із архетипічними образами культури. Саме цей аспект розкривається у дослідженні типології образів майбутнього, що ґрунтується на інтерпретації методологічних принципів образного структуралізму Ж. Дюрана і дає змогу розглядати образи майбутнього як прояви глибинних структур уяви та впорядковувати їх за архетиповими моделями.

Американський футуролог Т. Ломбардо розглядає образи майбутнього передусім у культурно-нарративному вимірі. У своїх працях він підкреслює, що одним із головних джерел формування уявлень про майбутнє є наукова фантастика, яку дослідник визначає як своєрідну «еволюційну міфологію майбутнього». На думку Т. Ломбардо, наукова фантастика виконує функцію культурного механізму, через який суспільство осмислює можливі напрями розвитку цивілізації, поєднуючи наукові уявлення, міфологічні мотиви, ціннісні орієнтації та формує цілісну «свідомість майбутнього» (future consciousness), що включає уяву, раціональне прогнозування, емоційне ставлення до майбутнього та моральні оцінки (Lombardo 2015)

Попри важливе підкреслення ролі культурних нарративів і наукової фантастики у формуванні уявлень про майбутнє, підхід Т. Ломбардо має певні обмеження з точки зору дослідження типології образів майбутнього. У його роботах образи майбутнього розглядаються передусім як елементи культурних сюжетів і міфологічних нарративів, що відображають еволюцію колективної свідомості. Однак цей підхід не передбачає системної класифікації самих образів майбутнього та не аналізує їхню внутрішню символічну структуру. Натомість у запропонованому дослідженні здійснюється спроба подолати зазначені обмеження шляхом переходу від описового культурно-нарративного аналізу до структурно-символічної типологізації образів майбутнього. На відміну від підходу Т. Ломбардо, де акцент робиться на змісті та джерелах формування уявлень про майбутнє, у даній роботі увага зосереджена на виявленні їхніх глибинних архетипових структур, що визначають логіку їх побудови. Запропонована автором типологія образів майбутнього дозволяє здійснювати їх систематизацію відповідно до універсальних символічних схем уявного. Це забезпечує більш високий рівень узагальнення та відкриває можливість порівняльного аналізу різних моделей майбутнього незалежно від їхнього конкретного культурного або нарративного контексту. Отже, на відміну від культурно-нарративного підходу, запропонований метод має значний евристичний потенціал, оскільки дає змогу виявляти структурні закономірності формування образів майбутнього та обґрунтовувати їх типологізацію на архетиповій основі.

Висновки

Здійснено дослідження образів майбутнього як продуктів культурної уяви та обґрунтовано можливість їх типологізації на основі методології образного структуралізму Жільбера Дюрана. Аналіз показав, що уявлення про майбутнє формуються як символічні конструкції, які виникають у межах системи уявного та відображають глибинні способи культурного осмислення часу, історії та перспектив людського існування.

У роботі розкрито теоретичні засади образного структуралізму Ж. Дюрана та показано їх евристичне значення для дослідження образів майбутнього. Встановлено, що режими та структури уявного – діурна, ноктурна, героїчна, містична та синтетична – формують різні способи символічної організації образів, що визначають архетипову логіку уявлень про майбутнє.

Застосування методології образного структуралізму дозволило інтерпретувати образи майбутнього як прояви відповідних структур уявного та здійснити їх типологізацію. У межах дослідження було запропоновано виокремити три основні типи образів майбутнього: прогресивно-героїчні, регресивно-гармонійні та синтетично-циклічні. Кожен із цих типів образів майбутнього відображає специфічну архетипову символічну логіку мети та осмислення історичного часу – відповідно ідею прориву та трансформації, ідею повернення до гармонії та ідею циклічної рівноваги розвитку.

Дослідження також показало, що дюранівська концепція уявного є продуктивною для аналізу сучасних моделей майбутнього, оскільки дає змогу розглядати їх як прояви глибинних символічних структур культури. Такий підхід сприяє подоланню фрагментарності наявних досліджень образів майбутнього та створює підґрунтя для подальшого розвитку структурно-символічного аналізу уявлень про майбутнє в соціально-філософських дослідженнях.

Розроблена типологія образів майбутнього має евристичне значення для соціально-філософських і культурологічних досліджень, оскільки дозволяє систематизувати різноманітні уявлення про майбутнє відповідно до глибинних символічних структур уяви. Така систематизація дає змогу виявляти архетипові моделі, через які культура інтерпретує історичний час і можливі напрями розвитку суспільства.

Список літератури

1. Бондарчук Л. Французька міфокритика в літературознавчому аспекті. *Південний архів (філологічні науки)*. 2019. № 78. С. 94–97.
2. Пирожков С., Хамітов Н. Розвиток українського народу в часи екзистенціальної війни і повоєнного відновлення. *Вісник НАН України*. 2025. № 5. DOI: <https://doi.org/10.15407/visn2025.05.011>.
3. Пономаренко Л. Імажинер Ж. Дюрана як теоретична основа дослідження архетипної природи національного символу. *Архетипіка і державне управління: виклики та ризики суспільної трансформації*. Київ–Тбілісі: НТЦ «Псіхея», 2016. С. 57–63.
4. Сватко Ю. Комунікація з майбутнім і його привласнення в риторичних образах часу. *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*. 2023. № 11–12. С. 3–28. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-1678.2023.11-12.3-28>
5. Сердечна Л. Імажинер Ж. Дюрана як архетипне підґрунтя регулювання рекламної діяльності. *Публічне урядування*. 2016. № 2(3). С. 226–236.
6. Цапліна І. Образ майбутнього: структурно-функціональний аналіз. *Культурологічний вісник Нижньої Наддніпряниці*. 2017. Вип. 37(1). С. 156–165.
7. Цапліна І. Еволюція образу майбутнього в сучасних ідеологіях : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Запоріжжя, 2011. 26 с.
8. Caulier E. Trajet anthropologique, corps taoïste et sciences cognitives: approche compréhensive. *Sociétés*. 2014. № 123. DOI: [10.3917/soc.123.0065](https://doi.org/10.3917/soc.123.0065).
9. Dator J. New beginnings within a new normal for the four futures. *Foresight*. 2014. Vol. 16, № 6. P. 496–511. DOI: [10.1108/FS-09-2013-0046](https://doi.org/10.1108/FS-09-2013-0046).
10. Durand G. Les structures anthropologiques de l'imaginaire. 12e éd. Paris: Dunod, 2016. 384 p.
11. Durand Y., Sirronneau J.-P., Araujo A. F. Variations sur l'imaginaire: l'épistémologie ouverte de G. Durand. Orientations et innovations. Bruxelles; Fernelmont: Transversales philosophiques, 2011. 306 p.
12. Gutiérrez F. Mitocrítica: naturaleza, función, teoría y práctica / pról. M. Maffesoli. Lleida: Editorial Milenio, 2012.
13. Karwowska M. Antropologia wyobraźni twórczej w badaniach literackich. Świat wyobrażony Brunona Schulza. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2015. 352 s.
14. Lombardo T. Science Fiction: The Evolutionary Mythology of the Future. *Journal of Futures Studies*. 2015. Vol. 20, № 2. DOI: [https://doi.org/10.6531/JFS.2015.20\(2\).A5](https://doi.org/10.6531/JFS.2015.20(2).A5).
15. Marukhovska-Kartunova O., Bugrov M., Kozlovets M., Savolainen I., Zaika T. Historical and cultural dimensions of the philosophy of the future: globalisation and identity. *Futurity Philosophy*. 2024. Vol. 3, № 4. P. 20–33. DOI: <https://doi.org/10.57125/FP.2024.12.30.02>.
16. Maffesoli M. *La galaxie de l'imaginaire: dérives autour de l'œuvre de G. Durand*. Paris: Berg International, 1980. 300 p.
17. Polak F. The Image of the Future. Amsterdam; London; New York: Elsevier Scientific Publishing Company, 1973. 320 p.
18. Rubin A. Hidden, inconsistent, and influential: Images of the future in changing time. *Futures*, 2013. Vol. 45. P. 38–44. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.futures.2012.11.011>.
19. Rubin A., Linturi H. Transition in the Making: The Images of the Future in Education and Decision-Making. *Futures*. 2001. Vol. 33. P. 267–305. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0016-3287\(00\)00071-9](https://doi.org/10.1016/S0016-3287(00)00071-9).
20. Toffler A. Future Shock. New York: Bantam Books, 1970. 286 p.

References

1. Bondarchuk, L. 2019. "Frantsuzka mifokrytyka v literaturoznavchomu aspekti." [French Mythocriticism in the Literary Studies Aspect]. *Pivdennyi arkhiv (filolohichni nauky)* [Southern Archive (Philological Sciences)] 78: 94–97.
2. Pyrozhkov, Serhii, and Nazip Khamitov. 2025. "Rozvytok ukraïnskoho narodu v chasy ekzystentsialnoi viiny i povoiennoho vidnovlennia." [The Development of the Ukrainian People in Times of Existential War and Postwar Reconstruction]. *Visnyk NAN Ukrainy* [Herald of the National Academy of Sciences of Ukraine] 5. <https://doi.org/10.15407/visn2025.05.011>
3. Ponomarenko, L. 2016. "Imazhyner Zh. Diurana yak teoretichna osnova doslidzhennia arkhetyanoi pryrody natsionalnogo symvolu." [The Imaginary of Gilbert Durand as a Theoretical Basis for the Study of the Archetypal Nature of the National Symbol]. In *Arkhetypika i derzhavne upravlinnia: vyklyky ta ryzyky suspilnoi transformatsii* [Archetypes and Public Administration: Challenges and Risks of Social Transformation], 57–63. Kyiv–Tbilisi: NTTs "Psikheia".
4. Svatko, Yurii. 2023. "Komunikatsiia z maibutnim i yoho pryvlasnennia v rytorychnykh obrazakh chasu." [Communication with the Future and Its Appropriation in the Rhetorical Images of Time]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Filosofiia ta relihiieznavstvo* [NaUKMA Research Papers. Philosophy and Religious Studies] 11–12: 3–28. <https://doi.org/10.18523/2617-1678.2023.11-12.3-28>
5. Serdechna, Liudmyla. 2016. "Imazhyner Zh. Diurana yak arkhetypne pidgruntia rehuliuвання reklamnoi diialnosti." [The Imaginary of G. Durand as the Archetypal Foundation for the Regulation of Advertising Activity]. *Publichne uriaduvannia* [Public Governance] 2 (3): 226–236.
6. Tsaplina, Iryna. 2017. "Obraz maibutnoho: strukturno-funktsionalnyi analiz." [The Image of the Future: A Structural-Functional Analysis]. *Kulturolohichniy visnyk Nyzhnoi Naddnyprianshchyny* [Culturological Bulletin of the Lower Dnipro Region] 37 (1): 156–165.
7. Tsaplina, Iryna. 2011. "Evolutsiia obrazu maibutnoho v suchasnykh ideolohiiakh" [The Evolution of the Image of the Future in Contemporary Ideologies]. Extended abstract of PhD diss., Zaporizkyi natsionalnyi universytet.
8. Caulier, Éric. 2014. "Trajet anthropologique, corps taoïste et sciences cognitives: approche compréhensive." *Sociétés* 123. <https://doi.org/10.3917/soc.123.0065>.
9. Dator, Jim. 2014. "New Beginnings within a New Normal for the Four Futures." *Foresight* 16 (6): 496–511. <https://doi.org/10.1108/FS-09-2013-0046>.
10. Durand, Gilbert. 2016. *Les structures anthropologiques de l'imaginaire*. 12e ed. Paris: Dunod.
11. Durand, Yves, Jean-Pierre Sirronneau, and Alberto Filipe Araujo. 2011. *Variations sur l'imaginaire: l'épistémologie ouverte de Gilbert Durand*. Bruxelles; Fernelmont: Transversales philosophiques.

12. Gutiérrez, Francisco. 2012. *Mitocrítica: naturaleza, función, teoría y práctica*. Preface by Michel Maffesoli. Lleida: Editorial Milenio.

13. Karwowska, Małgorzata. 2015. *Antropologia wyobraźni twórczej w badaniach literackich. Świat wyobrażony Brunona Schulza*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

14. Lombardo, Thomas. 2015. "Science Fiction: The Evolutionary Mythology of the Future." *Journal of Futures Studies* 20 (2). [https://doi.org/10.6531/JFS.2015.20\(2\).A5](https://doi.org/10.6531/JFS.2015.20(2).A5).

15. Marukhovska-Kartunova, Olha, Mykhailo Bugrov, Mykola Kozlovets, Ilkka Savolainen, and Tetiana Zaika. 2024. "Historical and Cultural Dimensions of the Philosophy of the Future: Globalisation and Identity." *Futurity Philosophy* 3 (4): 20–33. <https://doi.org/10.57125/FP.2024.12.30.02>.

Дата першого надходження: 03.02.2026.

Дата прийняття до друку: 25.02.2026.

Дата публікації: 21.03.2026.

16. Maffesoli, Michel. 1980. *La galaxie de l'imaginaire: dérivés autour de l'œuvre de G. Durand*. Paris: Berg International.

17. Polak, Fred. 1973. *The Image of the Future*. Amsterdam; London; New York: Elsevier Scientific Publishing Company.

18. Rubin, Anita. 2013. "Hidden, Inconsistent, and Influential: Images of the Future in Changing Time." *Futures* 45: 38–44. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2012.11.011>.

19. Rubin, Anita, and Hannu Linturi. 2001. "Transition in the Making: The Images of the Future in Education and Decision-Making." *Futures* 33: 267–305. [https://doi.org/10.1016/S0016-3287\(00\)00071-9](https://doi.org/10.1016/S0016-3287(00)00071-9).

20. Toffler, Alvin. 1970. *Future Shock*. New York: Bantam Books.

Viktoria Novikova

TYPOLOGY OF IMAGES OF THE FUTURE IN THE CONTEXT OF GILBERT DURAND'S IMAGINAL STRUCTURALISM

Introduction. In contemporary socio-philosophical discourse, the problem of understanding the future is increasingly associated with the analysis of images of the future as symbolic constructions formed within collective imagination. These images reflect cultural archetypes, social expectations, and value orientations of society; therefore, their systematization and typologization become an important research task. **The aim and tasks.** The aim of the article is to develop a typology of images of the future based on the principles of Gilbert Durand's imaginal structuralism. To achieve this aim, the study analyzes the role of imagination in the formation of images of the future, examines the theoretical foundations of the concept of the imaginary in Durand's works, identifies the symbolic structures underlying the formation of images of the future, and carries out their typologization according to the regimes and structures of imagination. **Research methods.** The methodological basis of the study is Gilbert Durand's concept of imaginal structuralism, within which imagination is understood as a system of archetypal symbolic structures. The research employs structural-symbolic analysis and the comparative-typological method. **Research results.** The article substantiates the possibility of typologizing images of the future according to the structures of imagination described in Durand's theory. Three main types of images of the future are identified: progressive-heroic, regressive-harmonic, and synthetic-cyclical. Each of these types reflects a specific symbolic model of interpreting historical time and sociocultural development. **Discussion.** The proposed approach correlates with other studies of images of the future in social philosophy and futures studies. Unlike approaches that mainly analyze social scenarios or the functions of images of the future, the method of imaginal structuralism makes it possible to investigate the archetypal symbolic structure of images of the future and the specific features of their formation within imagination. **Conclusions.** As a result of the study, a typology of images of the future has been developed and three main types have been identified: progressive-heroic, regressive-harmonic, and synthetic-cyclical. The proposed typology makes it possible to systematize diverse sociocultural representations of the future and to reveal the archetypal symbolic schemes through which different models of the future are formed.

Keywords: *image of the future, typology of images of the future, future, imagination, imaginary, imaginal structuralism, Gilbert Durand, symbolic structures, archetypal images, structural-symbolic analysis.*